

Se spune că populiștii nu ar fi îngăduitori cu procedurile; se spune chiar că ar fi „împotriva instituțiilor ca atare”, preferând o relație directă, nemediată între liderul personal și popor. Legată de acest presupus antiinstituționalism este acuzația că populiștilor le displace reprezentarea și că aleg în schimb democrația directă (exemplificată de referendumuri) – o acuzație pe care am întâlnit-o deja și am respins-o într-o oarecare măsură în capitolul 1. De aici și impresia – răspândită atât în rândul filosofilor politici, cât și al sociologilor – că populismul, în pofida unor defecte grave, poate servi în anumite situații drept „măsură corectivă” pentru o democrație liberală care s-a îndepărtat prea mult de popor.

Această speranță este nepotrivită, însă putem înțelege cum a apărut dacă ne gândim la modurile în care dezbaterea despre constituționalismul liberal și populism suferă din cauza mai multor caracteristici nefericite. Mai întâi, discuția se confundă deseori cu controversa referitoare la meritele majoritarismului (și, invers, ale controlului judiciar). În al doilea rând, nu există o distincție clară sau măcar perceptibilă între constituționalismul *popular*, pe de o parte, și constituționalismul *populist*, pe de altă parte¹⁷. Iar în al treilea rând și cel mai important, „populismul” servește drept un spațiu foarte imprecis rezervat pentru „participarea civică” sau „mobilizarea socială” (și, invers, pentru slăbirea

Respect pentru oameni și cărți

puterii judecătorilor și a altor elite)¹⁸. Dincolo de caracterul vag al noțiunilor utilizate (sau poate din această cauză), mai este și faptul că dezbaterile despre populism și constituționalism – mai ales în Statele Unite – devin rapid emoționale, cu acuzații de elitism sau „demofobie” aruncate în toate părțile și teoreticieni acuzați de „atitudini rele față de energia politică a oamenilor obișnuiți” sau de promovarea „ohlocrației”¹⁹.

După cum sper că a devenit deja clar, populiștii nu sunt „împotriva instituțiilor” în general și nu sunt destinați să se autodistrugă odată ce au ajuns la putere. Ei se opun numai acelor instituții care, după părerea lor, nu reușesc să producă rezultatele politice corecte din punct de vedere moral (spre deosebire de cel empiric). Iar acest lucru se întâmplă numai când aceștia sunt în opoziție. Populiștii aflați la putere nu au nicio problemă cu instituțiile – mai precis, cu instituțiile *lor*.

Acei populiști care au suficientă putere caută să instituie o nouă constituție populistă – atât în sensul unui nou acord sociopolitic, cât și al unui nou set de reguli pentru jocul politic (ceea ce unii savanți ai constituționalismului au denumit „manualul de utilizare” al politicii). Este tentant să credem că, în cazul acestuia din urmă, vor căuta un sistem care să permită exprimarea unei voințe populare libere sau că vor reuși cumva să consolideze relația directă, nemediată instituțional, dintre un lider și *pueblo* propriu-zis. În

definitiv, de multe ori populiștii sunt considerați moștenitorii iacobinilor.

Însă nici aici lucrurile nu sunt chiar atât de simple. Afirmarea unei voințe populare libere este plauzibilă pentru populiști când sunt în opoziție ; la urma urmei, ei își propun să opună o exprimare autentică a unui *populus* considerat drept *corpus mysticum* neinstituționalizat, neproceduralizat rezultatelor reale ale unui sistem politic existent. În atare circumstanțe, este plauzibil pentru ei și să spună că *vox populi* este una singură – și că echilibrul instituțional, separarea puterilor și așa mai departe nu lasă voința singulară și omogenă a poporului singular și omogen să reiasă în mod clar.

Când sunt la putere însă, populiștii tind să fie mult mai puțin sceptici cu privire la constituționalism ca mijloc de creare a unor constrângeri asupra a ceea ce ei interpretează a fi voința populară – doar că voința populară (niciodată obținută empiric, ci întotdeauna interpretată moral) trebuie mai întâi să fie stabilită de populiști, iar apoi constituționalizată în mod corespunzător. Sau, ca să folosim o distincție dezvoltată de Martin Loughlin, constituționalismul pozitiv, sau constructiv, este urmat de un constituționalism negativ, sau restrictiv²⁰. Populiștii caută să perpetueze ceea ce consideră a fi imaginea potrivită a poporului pur din punct de vedere moral (identitatea constituțională justă, dacă vreți) și apoi să constituționalizeze politicile despre

Respect pentru oameni și cărți

care se presupune că se conformează imaginii pe care o au despre popor. Așadar, constituționalismul populist nu privilegiază neapărat participarea populară, la fel cum populiștii nu încearcă întotdeauna să „constituționalizeze carisma” unui lider popular în modul sugerat de Bruce Ackerman²¹.

În afară de aceste trăsături – care sunt explicate încă o dată de afirmațiile morale subiacente ale populismului – există un obiectiv mai lumesc pe care îl pot realiza constituțiile pentru populiști: îi pot ajuta să rămână la putere. Sigur, s-ar putea spune că și acest obiectiv are totuși o dimensiune morală legată de viziunea populistă care îi stă la bază: fiind singurii reprezentanți legitimi ai poporului, populiștii *ar trebui* să fie permanent în funcție. Iar dacă perpetuarea puterii devine obiectivul, atunci există și posibilitatea ca populiștii să trateze constituția ca pe o simplă față, funcționând însă destul de diferit în spatele ei²². Poate chiar își vor sacrifica propria constituție dacă ea nu mai slujește acestui scop. Aici iacobinii chiar sunt exemplul potrivit. Așa cum a arătat Dan Edelstein, aceștia au fost mult mai puțin preocupați de exprimarea fidelă a voinței generale decât au fost tentați istoricii să presupună²³. Iacobinii au fost preocupați de coruperea voinței generale și și-au pus speranța în realizarea unei forme de drept natural cu totul independent de voințele reale ale oamenilor (și

de fragilitățile aferente). Când propria lor constituție – și alegerile pe care aceasta le-a facilitat – a amenințat să îi îndeprăteze pe iacobini de la putere, aceștia nu au ezitat să suspende efectiv constituția și să dezlănțuie teroarea împotriva celor considerați *hors la loi*.

Nu toate exemplele de constituționalism populist sunt la fel de dramatice (ca să nu mai spunem tero-riste) ca acesta. Un exemplu recent este constituția Ungariei – denumită oficial „Legea Fundamentală” –, intrată în vigoare la începutul anului 2012. Constituția a fost precedată de un „referendum național” cu caracter consultativ, la care au răspuns, potrivit guvernului, circa 920.000 de cetățeni²⁴. Rezultatul acelei consultații putea fi interpretat cu ușurință de făuritorii constituției pentru a se potrivi concepției lor generale că alegerile parlamentare din 2010 au dus la ceea ce partidul învingător a numit o „revoluție la urne”, fiindcă obținuse o majoritate de două treimi în parlament (însă numai 53% din voturile exprimate, adică 2,7 milioane de alegători din 8 milioane de persoane cu drept de vot). Această „revoluție” ar fi produs un mandat imperativ de stabilire a ceea ce guvernul a numit un nou „Sistem de Cooperare Națională”, precum și o nouă constituție. Viktor Orbán a explicat: „Poporul... i-a dat un sfat bun, i-a dat puterea Parlamentului ungar [de a adopta legea fundamentală], pe care acesta a înfăptuit-o. În acest sens, când constituția maghiară

Respect pentru oameni și cărți

este criticată... criticile nu sunt îndreptate împotriva guvernului, ci împotriva poporului maghiar... Nu guvernul reprezintă problema Uniunii Europene, oricât ar vrea ea să credem asta... adevărul este că Uniunea atacă Ungaria”²⁵. Aceste ecuații – cine atacă guvernul atacă poporul maghiar – îți taie răsuflarea. De asemenea, sunt destul de utile din punct de vedere pedagogic, întrucât demonstrează cu o rară limpezime logica populismului.

Preambulul noii constituții, sau „Crezul național”, a ajuns să constituționalizeze o imagine foarte particulară a poporului maghiar ca națiune hotărâtă să supraviețuiască într-o lume ostilă, ca buni creștini și ca un grup etnic care poate fi distins clar de minoritățile ce „locuiesc alături de” maghiarii propriu-ziși. În edificarea mecanismului constituțional mai tehnic, scopul l-a constituit în mod clar perpetuarea populațiilor la putere²⁶. Limitările de vârstă și calificările pentru judecători au fost introduse pentru a-i îndepărta pe profesioniștii care nu se conformau partidului populist de guvernământ, competențele și structura curții constituționale (un element esențial de limitare a puterii de guvernare înainte de introducerea Legii Fundamentale) au fost reproiectate, iar mandatele anumitor funcționari selectați de partidul aflat la putere au fost prelungite în mod neobișnuit (nouă ani în multe cazuri), aparent în vederea restrângerii guvernelor viitoare.